

Typology of Governance and Public Policy Styles in Women's Empowerment in West Asia

Hossein Emamverdi ¹ Ghorban Jaafarzadeh ²

Research Article

Received:
24 August 2025

Revised:
1 September
2025

Accepted:
10 November
2025

Published:
12 February 2026

PP. 33- 61

Introduction

Governance in contemporary literature is understood as extending beyond mere resource management and state administration, encompassing complex networks, institutional arrangements, and mechanisms that enable coordination, accountability, and collective decision-making across multiple levels of society. In West Asia - a region characterized by substantial political, structural, and demographic diversity - governance, public policy, and women's empowerment have become central areas of scholarly focus. Effective governance necessitates the integration of bureaucratic hierarchies, market mechanisms, and participatory networks to address collective action challenges while maintaining legitimacy and efficiency. Within this framework, the concept of "governance styles," including hierarchical, market-oriented, and network-based approaches, provides a crucial analytical lens for understanding how public policies are designed, implemented, and adapted to complex social contexts. Women's empowerment, as a critical dimension of inclusive and sustainable development, continues to face institutional, social, and cultural constraints, particularly in political representation, economic participation, and access to education and healthcare. This study investigates how diverse governance styles interact with public policy processes to shape women's empowerment in Iran, Turkey, and Saudi Arabia, illustrating that inclusive, accountable, and participatory governance can reinforce social equity, strengthen institutional legitimacy, and support sustainable development in the region. Moreover, it emphasizes the importance of aligning technical, bureaucratic, and participatory mechanisms to ensure that policy outcomes reflect both efficiency and fairness.

1. PhD candidate in International Relations, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran, (Corresponding Author)

Email: h.emamverdi@ut.ac.ir

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8920-4893>

2. PhD candidate in Management, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: gh.jafarzadeh@ut.ac.ir

Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0002-9544-9136>

Research Methodology

This study employs a mixed-methods approach methodologically and adopts an exploratory-analytical nature in terms of its objectives. The data and information utilized in the research were collected from library and documentary sources, including scholarly articles, international reports, official government documents, and findings from research institutions and international organizations.

Results & Discussion

The typology of governance styles, including bureaucratic hierarchies, market-oriented mechanisms, and participatory networks, plays a central role in shaping public policy and women's empowerment in West Asia. Each of these styles possesses distinct features, mechanisms, and limitations that determine the nature of interaction between the state and society. Bureaucratic hierarchies, with their focus on centralized management, command and control, planning, and internal oversight, provide stability and coherence in decision-making processes but may limit direct citizen participation, particularly for women. Market-oriented mechanisms, through competition, contractual partnerships, and synergy between public and private sectors, create opportunities for women's economic empowerment and the development of employment infrastructure, while participatory networks, by coordinating among diverse social actors, fostering flexibility, and building consensus, can enhance women's political and social participation and strengthen coherence between technical elites and society.

Case studies from Iran, Turkey, and Saudi Arabia indicate that women's empowerment is directly influenced by governance style, the level of state accountability, and the degree of social inclusiveness. Successful measures include decentralization to local councils, increasing women's representation in political institutions, improving access to education and healthcare services, and expanding employment opportunities. However, institutional, cultural, and social constraints continue to hinder full participation and the utilization of women's potential in decision-making processes.

The findings also emphasize the complex and bidirectional relationship between politics and policymaking, where governance styles gain meaning only within the political system and the interaction between elites and society. In this context, populism and technocracy, as internal and external influencing factors, can have contrasting effects on governance processes. Populism, by emphasizing direct public demand, may weaken technical coherence and expert decision-making, whereas technocracy, with its focus on expertise and institutional coordination, can enhance policy implementation and women's empowerment. Ultimately, the study demonstrates that inclusive, accountable, and multi-layered governance - integrating hierarchies, markets, and networks - combined with flexible policymaking, provides the foundation for sustainable development, social justice, and the enhancement of women's participation in West Asia. Achieving these goals requires a combination of administrative efficiency, social inclusiveness, and institutional accountability to ensure equal rights and opportunities for all citizens and to promote human and social development sustainably.

Conclusions & Suggestions

Based on the analyses conducted in this study, it is evident that the typology of governance styles - including bureaucratic hierarchies, market-oriented mechanisms, and participatory networks - plays a fundamental role in shaping public policies and

empowering women in West Asia. The interaction between governance styles and the political and institutional layers of governments determines the quality of decision-making, the level of accountability, and the inclusiveness of policies. The findings indicate that in countries such as Iran, Turkey, and Saudi Arabia, governments' efforts to empower women have primarily been carried out through institutional reforms, decentralization, enhanced female representation, and expanded access to education, health, and social services. However, structural limitations, institutional discrimination, and cultural barriers remain significant challenges.

Furthermore, the study reveals that good governance is not achieved solely through administrative efficiency and institutional accountability; it also requires participatory frameworks, transparency, and gender inclusiveness to enable effective participation of women in political, economic, and social spheres. In this context, the relationship between politics and policymaking is reciprocal and intertwined, facilitating the convergence of technical expertise, political decision-making, and societal participation. Ultimately, it can be concluded that strengthening inclusive and accountable governance, along with institutional reforms and enhanced female representation, can provide a solid foundation for sustainable development in West Asia. These findings emphasize that women's empowerment policies must be multidimensional and comprehensive, designed in a way that promotes social justice, increases citizen participation, and improves governance quality, thereby contributing to the economic, social, and political development of the region.

Key Words: Good governance, Public policy, Women's empowerment, Institutional reforms, West Asia

گونه‌شناسی سبک‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی در توانمندسازی زنان در غرب آسیا

حسین امام وردی^۱ قربان جعفرزاده^۲

چکیده

حکمرانی به‌عنوان چارچوب بنیادین شکل‌دهنده سیاست‌گذاری عمومی، نقش کلیدی در تعیین مسیر توسعه، توزیع منابع و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان دارد. با این ملاحظه، پرسش اصلی مقاله این است که سبک‌های گوناگون حکمرانی چگونه با سیاست‌گذاری عمومی تعامل می‌کنند و چه تأثیری بر کیفیت حکمرانی و به‌ویژه بر توانمندسازی زنان دارند؟ فرضیه بر این بنا استوار است که تحقق حکمرانی خوب مستلزم تلفیق ابعاد سیاست و سیاست‌گذاری، و تقویت شفافیت، مشارکت و پاسخگویی است و بدون این عناصر، توانمندسازی زنان و گروه‌های آسیب‌پذیر تحقق نمی‌یابد. مقاله حاضر از منظر نظری، گونه‌شناسی سبک‌های حکمرانی را با تکیه بر سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها را بررسی و نشان می‌دهد که اصلاحات نهادی تنها زمانی پایدار خواهند بود که در چارچوب منازعه سیاسی، وابستگی به مسیر و شرایط نهادی خاص هر کشور تحلیل شوند. از منظر تجربی، با تمرکز بر کشورهای غرب آسیا - به‌ویژه ایران، ترکیه و عربستان سعودی - نشان می‌دهد که سیاست‌هایی مانند تمرکززدایی، دولت الکترونیک و ارتقای نمایندگی زنان، کیفیت حکمرانی را بهبود بخشیده اما همچنان چالش‌هایی در حوزه مشارکت سیاسی زنان و رفع تبعیض ساختاری باقی مانده است. یافته‌ها حاکی از آن است که حکمرانی خوب و توانمندسازی زنان دو مؤلفه به‌هم پیوسته‌اند که در صورت تقویت متقابل، زمینه‌ساز توسعه پایدار منطقه غرب آسیا خواهند بود. این مقاله از حیث روش‌شناسی، ترکیبی و از نظر هدف، رویکردی اکتشافی - تحلیلی دارد. همچنین، گردآوری و تحلیل داده‌ها بر پایه منابع کتابخانه‌ای و اسنادی صورت گرفته است.

مقاله علمی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۴/۶/۲
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۶/۱۱
تاریخ پذیرش:
۴۰۴/۸/۱۹
تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۱۱/۲۳

واژگان کلیدی: حکمرانی خوب، سیاست‌گذاری عمومی، توانمندسازی زنان، اصلاحات نهادی، غرب آسیا

۱. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

Email: h.emamverdi@ut.ac.ir Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0003-8920-4893>

۲. دانشجوی دکتری مدیریت، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، تهران، ایران

Email: gh.jafarzadeh@ut.ac.ir Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0002-9544-9136>

استناد به این مقاله: امام وردی، حسین؛ جعفرزاده، قربان. (۱۴۰۴). گونه‌شناسی سبک‌های حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی در

مقدمه

حکمرانی به عنوان مفهومی کلیدی در علوم سیاسی و مدیریت عمومی، به فرآیندها و سازوکارهایی اشاره دارد که از طریق آن‌ها سیاست‌های عمومی طراحی، اجرا و ارزیابی می‌شوند. در دهه‌های اخیر، نظریه حکمرانی تحولات مهمی را تجربه کرده و تلاش کرده است توضیح دهد که چگونه تعامل میان نهادهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی الگوهای متفاوتی از حکمرانی را پدید می‌آورد. این نظریه بر آن است که دولت‌ها موجودیت‌هایی یکپارچه و یکنواخت نیستند، بلکه شبکه‌هایی پیچیده از بازیگران و نهادهایی‌اند که در حوزه‌های مختلف سیاست‌گذاری، شبکه‌های گوناگونی از حکمرانی را اتخاذ می‌کنند (Bauer et al. 2021). به همین دلیل، حتی درون یک نظام سیاسی واحد می‌توان هم‌زمان شاهد ظهور شبکه‌های کثرت‌گرایانه، تکنوکراتیک یا پوپولیستی بود. این تنوع نه تنها از پویایی‌های سیاست و سیاست‌گذاری ناشی می‌شود، بلکه تحت تأثیر میزان تعامل میان رژیم سیاسی، بوروکراسی و نیروهای اجتماعی نیز قرار دارد. در این چارچوب، تهدیدهای ناشی از تکنوکراسی و پوپولیسم، به‌ویژه در بستر عقب‌نشینی‌های دموکراتیک، موانعی جدی برای نهادینه‌سازی حکمرانی محسوب می‌شوند و کارآمدی نظام‌های سیاسی را تضعیف می‌کنند. بنابراین، تحلیل شبکه‌های حکمرانی مستلزم توجه به رابطه پویای سیاست و سیاست‌گذاری و بررسی این است که چگونه این دو در تعامل با یکدیگر الگوهای حکمرانی را شکل می‌دهند. هم‌زمان با این تحولات نظری، مفهوم «حکمرانی خوب» به عنوان یکی از محورهای اصلی اصلاحات نهادی در سطح جهانی مطرح شد. این مفهوم که نخستین بار در سال ۱۹۸۹ توسط بانک جهانی معرفی گردید، بر اصولی همچون شفافیت، پاسخگویی، مشارکت، اثربخشی و عدالت اجتماعی استوار است. حکمرانی خوب تأکید دارد که کیفیت دولت نه تنها در گرو رشد اقتصادی بلکه وابسته به میزان مشارکت و توانمندسازی همه اقشار جامعه است. از این منظر، حکمرانی زمانی «خوب» تلقی می‌شود که نه فقط منافع گروه‌های خاص یا نخبگان سیاسی، بلکه رفاه و فرصت‌های برابر برای تمامی شهروندان، به‌ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر مانند زنان و اقلیت‌ها، تضمین گردد.

منطقه غرب آسیا نمونه‌ای بارز برای بررسی چالش‌ها و ظرفیت‌های حکمرانی است. این منطقه با موقعیت ژئوپلیتیک راهبردی، منابع طبیعی غنی و تاریخ طولانی منازعات سیاسی و نظامی، همواره یکی از کانون‌های توجه جهانی بوده است. با این حال، ساختارهای سیاسی در بسیاری از کشورهای منطقه برای دهه‌های طولانی بر تمرکز قدرت در دست بازیگران محدود استوار بوده و به همین دلیل، نیازها و مطالبات جمعیت‌های گسترده، به‌ویژه زنان، نادیده گرفته شده است. محدودیت حقوق زنان، تبعیض جنسیتی و مشارکت اندک در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی، آن‌ها را به یکی از گروه‌های آسیب‌پذیر این جوامع بدل کرده است.

این مقاله در تلاش است تا با ترکیب مباحث نظری شبکه‌های حکمرانی و مطالعه موردی کشورهای غرب آسیا، نشان دهد که چگونه شبکه‌های متفاوت حکمرانی و اصلاحات مرتبط با آن می‌توانند بر کیفیت نظام‌های سیاسی و اجتماعی

اثرگذار باشند. تمرکز اصلی تحلیل بر آن است که چگونه سیاست‌ها و اقدامات نهادی در کشورهای منطقه توانسته‌اند اصول حکمرانی خوب را محقق سازند و به‌ویژه چه نقشی در ارتقای جایگاه و توانمندسازی زنان ایفا کرده‌اند. بدین ترتیب، مطالعه حاضر علاوه بر ارائه چارچوبی تحلیلی برای فهم سبک‌های حکمرانی، ابعاد عملی این مفهوم را در بستر یکی از پرچالش‌ترین مناطق جهان بررسی می‌کند و ارتباط میان حکمرانی خوب، توسعه پایدار و عدالت اجتماعی را برجسته می‌سازد. پژوهش حاضر در چهار بخش اصلی تنظیم شده است. در بخش نخست، پیشینه پژوهش مرور می‌شود تا زمینه نظری و مطالعات پیشین روشن گردد. بخش دوم؛ به تعریف مفاهیم اختصاص دارد و در آن مفاهیم کلیدی همچون حکمرانی خوب، سیاست‌گذاری عمومی و توانمندسازی زنان تبیین می‌گردد. در بخش سوم، مباحث مربوط به حکمرانی و سبک‌های آن، از مبانی نظری تا چشم‌اندازهای نوین مورد بررسی قرار می‌گیرد و در بخش چهارم یا پایانی نوشتار، به ارتباط میان حکمرانی خوب و توسعه پایدار در غرب آسیا می‌پردازد. در این بخش، ابتدا ارزش‌های بنیادی حکمرانی خوب در منطقه غرب آسیا تحلیل می‌شود و سپس مسئله توانمندسازی زنان با توجه به شاخص‌هایی نظیر مشارکت، آموزش و وضعیت اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. پیشینه پژوهش

در ادامه به برخی از مهمترین آثار منتشر شده در زمینه حکمرانی با تمرکز بر وضعیت زنان در خاورمیانه اشاره می‌شود.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

نویسنده و سال	عنوان پژوهش	یافته‌ها
سالارزهی و همکاران (۱۴۰۰)	بررسی نقش مطلوب حکمرانی خوب شهری در راستای تحقق توسعه پایدار شهری	شاخص‌های حکمرانی خوب مانند شفافیت، پاسخگویی و مشارکت تأثیر مستقیم بر توسعه پایدار شهری دارند.
مرضیه موسوی (۱۴۰۰)	راه‌های توانمندسازی زنان در جامعه اسلامی	آموزش، اشتغال و مشارکت اجتماعی مهم‌ترین عوامل توانمندسازی زنان در فرآیند توسعه پایدار هستند.
آلون و ویلکین (۲۰۲۱)	حکمرانی خوب و حقوق زنان در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا	نشان دادند حکمرانی خوب با ارتقای حقوق زنان و کاهش نابرابری جنسیتی رابطه مستقیم دارد.
کاواتورتا و دوراک (۲۰۱۵)	سیاست و حکمرانی در خاورمیانه	تحولات سیاسی و الگوهای حکمرانی منطقه را در ارتباط با پایداری و مشروعیت بررسی کرده‌اند.

منبع: یافته‌های پژوهش

مرور ادبیات نشان می‌دهد که مطالعات موجود عمدتاً بر ابعاد نظری حکمرانی خوب و شاخص‌های آن، یا توانمندسازی زنان از منظر اجتماعی و اقتصادی و یا نقش کلی نهادهای حکومتی در ارتقای جایگاه زنان در منطقه تمرکز داشته‌اند. با وجود اهمیت این مطالعات، هیچ تحقیق جامعی تاکنون گونه‌شناسی سبک‌های حکمرانی (سلسله‌مراتبی، بازارمحور و

شبکه‌ای) را با سیاست‌گذاری عمومی و پیامدهای آن برای توانمندسازی زنان در کشورهای غرب آسیا به صورت تطبیقی بررسی نکرده است. ابتکار این پژوهش در آن است که با تلفیق ابعاد نظری حکمرانی و سیاست‌گذاری با شواهد تجربی از سه کشور ایران، ترکیه و عربستان سعودی، چارچوبی تحلیلی ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد کیفیت حکمرانی نه تنها بر توسعه و توزیع منابع اثرگذار است، بلکه مستقیماً میزان توانمندسازی زنان و کاهش تبعیض‌های ساختاری را نیز تعیین می‌کند.

۲- مفهوم‌شناسی پژوهش

۱-۲- حکمرانی خوب

«حکمرانی خوب»^۱ به کیفیت عملکرد دولت و کارآمدی، شفافیت و پاسخگویی آن در راستای توسعه پایدار و ارتقای رفاه شهروندان اشاره دارد. این مفهوم با نقش، ساختار و فرآیندهای دولت در تدوین و اجرای سیاست‌ها مرتبط است، در حالی که دولت به عنوان مرجع اجرایی تصمیمات عمل می‌کند. اصطلاح حکمرانی برای نخستین بار در آثار افلاطون («جمهوریت»^۲ و ارسطو («سیاست»^۳ به کار گرفته شد تا نظام‌های حکمرانی دولت - شهرهای یونان را توضیح دهد. از قرن چهاردهم تا هجدهم، حکمرانی عمدتاً مترادف با اقتدار دولت در اداره امور قلمداد می‌شد (Encyclopædia Britannica.2025).

در قرن بیستم، بانک جهانی و مؤسسات مالی بین‌المللی، از جمله صندوق بین‌المللی پول، مفاهیم حکمرانی و حکمرانی خوب را مورد بازتعریف قرار دادند. در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، بسیاری از کشورهای در حال توسعه با مشکلات اقتصادی و اجتماعی نظیر تورم، فقر، بیکاری و شرایط زندگی نامطلوب مواجه بودند. برای حل این مشکلات، «برنامه‌های تعدیل ساختاری»^۴ در دهه ۱۹۸۰ ارائه شد که شامل اصلاحات اقتصادی و کاهش نقش دولت بود. با این حال، تجربه کشورهای در حال توسعه نشان داد که این برنامه‌ها موفق نبوده و ناکارآمدی نهادهای عمومی همچنان پابرجا بود. این ناکامی‌ها منجر به تمرکز مؤسسات بین‌المللی بر کیفیت فرآیند حکمرانی شد؛ پدیده‌ای که به «بحران حکمرانی»^۵ معروف گردید. در پاسخ به این بحران، بانک جهانی در گزارش ۱۹۸۹ خود با عنوان «از بحران تا رشد پایدار: مطالعه‌ای با نگاه بلندمدت»، مفهوم حکمرانی خوب را معرفی کرد و آن را شرط اصلی دریافت کمک‌های مالی برای اصلاح ناکارآمدی نهادهای دولتی دانست (World Bank.1989).

^۱Good Governance

^۲Republic

^۳Politics

^۴Structural Adjustments Programmes

^۵Governance Crisis

در گزارش ۱۹۹۲ بانک جهانی با عنوان «حکمرانی و توسعه»، چهار عنصر اصلی برای دستیابی به حکمرانی خوب معرفی شد: اصلاح بخش عمومی، شفافیت، پاسخگویی، و چارچوب قانونی برای توسعه (World Bank, 1992). یکی از مؤلفه‌های کلیدی این تعریف، نقش فعال شهروندان در فرآیندهای حکمرانی است. شهروندان عنصر محوری در تحقق توسعه پایدار محسوب می‌شوند، زیرا دولت برای نیل به این هدف موظف است برابری اجتماعی را ارتقا دهد و دسترسی همگانی به خدمات اساسی مانند آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و فرصت‌های شغلی را فراهم کند. علاوه بر این، دولت باید فرصت‌های برابر و توانمندسازی افراد، به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر، را ترویج کند. بدین ترتیب، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول حکمرانی خوب را مترادف با توسعه پایدار دانسته‌اند، چرا که چنین حکمرانی محیطی پایدار برای توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فردی نهادهای دولتی و شهروندان ایجاد می‌کند. باربر کانابل، رئیس پیشین بانک جهانی، در مقدمه گزارش ۱۹۸۹ این بانک با عنوان «از بحران تا رشد پایدار: مطالعه‌ای با نگاه بلندمدت»، مفهوم «حکمرانی خوب» را معرفی کرد و آن را چنین تعریف نمود: «خدمات عمومی کارآمد، نظام قضائی قابل اعتماد و دولتی پاسخگو به مردم خود» (World Bank, 1989). این تعریف شامل دو بعد کلیدی است: بُعد اول، «خوب» که به کیفیت‌هایی نظیر سالم، پاسخگو و اثربخش بودن فرآیند حکمرانی اشاره دارد؛ و بُعد دوم، «حکمرانی» که مرتبط با اداره دولت و رابطه آن با جامعه است.

۲-۲- سیاست‌گذاری عمومی

«سیاست‌گذاری عمومی»^۶ فرآیند طراحی، تدوین و اجرای سیاست‌ها توسط دولت است که هدف آن پاسخگویی به نیازهای جامعه و حل مسائل عمومی است. سیاست‌ها مجموعه اقداماتی هستند که دولت برای رفع مشکلات اجتماعی و ارتقای رفاه شهروندان اتخاذ می‌کند و از طریق برنامه‌ها و قوانین عملیاتی شده و مدیریت امور عمومی را به شیوه‌ای هدفمند و مؤثر ممکن می‌سازند. این اقدامات راهبردی، به دولت امکان می‌دهد مسائل مرتبط با جامعه و شهروندان را شناسایی و مدیریت کند. دولت موظف است سیاست‌گذاری کند زیرا از طریق اراده مردم انتخاب می‌شود و پاسخگویی به رفاه و توسعه آنان از وظایف اصلی آن است.

محققان زیادی سیاست‌گذاری عمومی را به شیوه‌های متفاوت تعریف کرده‌اند. توماس دای (۲۰۱۳)، سیاست‌گذاری عمومی را «هر آنچه دولت تصمیم می‌گیرد انجام دهد یا انجام ندهد» تعریف کرده است (Dye, 2013: 3). زیرا دولت وظایف متعددی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به تنظیم تعارض‌ها، توزیع منافع اجتماعی، سازماندهی بوروکراسی‌ها و جمع‌آوری مالیات اشاره کرد؛ تمامی این وظایف از طریق سیاست‌های عمومی محقق می‌شوند. همچنین، توماس بیرکلند

^۶Public Policy

(۲۰۱۱)، بیان کرده است که سیاست‌گذاری عمومی همواره با اقدامات دولت مرتبط است و شامل تصمیمات سیاسی برای اجرای برنامه‌ها به منظور دستیابی به اهداف اجتماعی می‌شود (Birkland. 2011).

تاریخچه سیاست‌گذاری عمومی نشان می‌دهد که این مفهوم همواره با تکامل دولت تغییر یافته است. برای نمونه، «منشور کبیر»^۷ در سال ۱۲۱۵ نخستین تلاش مکتوب برای تأمین رفاه مردم و محدود کردن قدرت مطلق پادشاه بود. در این منشور، حقوق شهروندان نظیر حق محاکمه عادلانه، ممنوعیت دستگیری خودسرانه، منع مالیات‌های اجباری و جلوگیری از ازدواج اجباری مورد توجه قرار گرفت (Breay & Harrison. 2014). از آن زمان، دولت‌ها در تلاش بوده‌اند تا حقوق و آزادی‌های شهروندان را ارتقا دهند و عملکرد روان و توسعه پایدار کشور را تضمین کنند. پس از جنگ‌های جهانی اول و دوم، سیاست‌گذاری عمومی به یکی از وظایف محوری دولت‌ها تبدیل شد تا بتواند با چالش‌های توسعه‌ای کشورها مواجه شوند. به عنوان نمونه، کشورهای غرب آسیا پس از جنگ جهانی اول به استقلال رسیدند و دولت‌های تازه تأسیس با ایجاد ساختارهای حکومتی جدید، تمرکز خود را بر توسعه اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فردی ملت و شهروندان معطوف کردند.

۲-۳- توانمندسازی زنان

توانمندسازی زنان به معنای افزایش ظرفیت و قدرت فرد برای کنترل عوامل مؤثر بر زندگی خود است و شامل زمینه‌هایی مانند کسب مهارت‌ها، تصمیم‌گیری، امنیت اقتصادی، ظرفیت‌سازی و حقوق اساسی می‌شود، به‌ویژه برای گروه‌های آسیب‌پذیر مانند زنان. این مفهوم برای نخستین بار در کتاب «پداگوژی ستمدیدگان» (۱۹۶۸)^۸ معرفی شد و بر توانمندسازی افراد تحت ستم از طریق رویکرد آگاهی‌بخشی تأکید داشت (Leder. 2016). آگاهی‌بخشی به زنان امکان می‌دهد تا با دیگران به‌طور انتقادی تعامل داشته باشند، خود را بشناسند و هویت خود را از طریق کسب خودآگاهی و قدرت جمعی درک کنند؛ این فرآیند هدف اصلی توانمندسازی زنان است. مفهوم توانمندسازی زنان توسط جنبش‌های فمینیستی مطرح شد که از دهه ۱۸۸۰ تا دهه ۱۹۹۰ شکل گرفتند و به سه موج تقسیم می‌شوند: (Moshirzadeh. 1395: 293-304).

— فمینیسم موج اول بر نابرابری‌های قانونی و حقوقی میان زنان و مردان متمرکز بود و به دسترسی زنان به حقوق مدنی، حق رأی، مالکیت و آموزش توجه داشت. این جنبش تأکید می‌کرد که نابرابری‌ها نه تنها زندگی فردی زنان را تحت تأثیر قرار می‌دهند، بلکه بر توسعه و وضعیت کلی کشور نیز اثرگذار هستند و ارتقای برابری زنان در تمامی حوزه‌های زندگی برای پیشرفت جامعه ضروری است.

^۷Magna Carta

^۸Pedagogy of the Oppressed

- فمینیسم موج دوم (دهه ۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰) بر برابری جنسیتی در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تمرکز داشت، از جمله اشتغال برابر، دستمزد مساوی، حقوق تولیدمثل و پایان تبعیض جنسیتی در محیط کار و خانه.
- فمینیسم موج سوم (دهه ۱۹۹۰ تا کنون) به تنوع هویت‌های زنان، حقوق جنسیتی و جنسی، مقابله با تبعیض‌های بین فرهنگی، نژادی و طبقاتی و توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر در سطح جهانی توجه دارد. این موج بر تغییر ساختارها و فرآیندهایی تأکید دارد که موقعیت فرودست زنان را در جامعه شکل داده‌اند و زمینه‌ساز توسعه پایدار و عدالت اجتماعی است.

سازمان ملل متحد نیز اهمیت توانمندسازی زنان را به‌عنوان عاملی کلیدی برای رفاه و توسعه پایدار کشورها به رسمیت شناخته است. در سال ۱۹۴۷، کمیسیون وضعیت زنان تحت نظر شورای اقتصادی و اجتماعی تأسیس شد تا قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی را تصویب و کشورهای عضو را به بهبود وضعیت زنان تشویق کند. سازمان ملل چهار کنفرانس بین‌المللی در فاصله سال‌های ۱۹۷۵ تا ۱۹۹۵ برگزار کرد که توانمندسازی زنان را در سطح جهانی برجسته ساخت: کنفرانس مکزیک (۱۹۷۵)، کنفرانس کپنهاگ (۱۹۸۰)، کنفرانس نیروبی (۱۹۸۵) و کنفرانس پکن (۱۹۹۵). تمام این کنفرانس‌ها بر مشارکت برابر زنان در آموزش، سیاست و اقتصاد تأکید داشتند و توانمندسازی زنان را عاملی کلیدی برای حفظ صلح و توسعه بین‌المللی معرفی کردند.

۳- حکمرانی و سبک‌های آن: از مبانی تا چشم‌اندازهای نوین

در ادبیات علوم سیاست‌گذاری، مفهوم حکمرانی صرفاً به مدیریت منابع و فرایندها محدود نمی‌شود، بلکه به شبکه‌ای از روابط، سازوکارها و نهادهایی اشاره دارد که تصمیم‌گیری، هماهنگی و پاسخگویی در سطوح مختلف جامعه را امکان‌پذیر می‌سازند (Ostrom, 2005). یکی از محورهای اساسی در این حوزه، مفهوم «سبک‌های حکمرانی»^۹ است؛ رویکردی که بر شیوه‌های اجرایی و مدیریتی جوامع در مواجهه با مسائل کنش جمعی تمرکز دارد. از منظر نظریه حکمرانی، جوامع برای جهت‌دهی به فعالیت‌های خود نیازمند ابزارهایی هستند که نه تنها تعیین اهداف و ایجاد هماهنگی میان بازیگران متنوع را ممکن می‌سازند، بلکه اجرای تصمیمات، دریافت بازخورد و تضمین پاسخگویی به ذی‌نفعان را نیز تسهیل کنند (Peters, 2011: 67). در مراحل آغازین توسعه این نظریه، تمرکز بر سازوکارهایی بود که به کمک آن‌ها جوامع قادر بودند چالش‌های ناشی از کنش جمعی را حل و فصل کنند. به طور کلی، حکمرانی را می‌توان به مثابه مجموعه‌ای از رژیم‌های قانونی، مقررات اداری، احکام قضایی و رویه‌های اجرایی تعریف کرد که نه تنها فعالیت‌های دولت را محدود و هدایت می‌کنند، بلکه امکان تحقق آن‌ها را نیز فراهم می‌سازند. این فعالیت‌ها عمدتاً در راستای تولید و ارائه کالاها و خدماتی قرار می‌گیرند که از حمایت عمومی برخوردارند (Lynn et al. 2000: 235).

^۹Governance styles

از دهه ۱۹۹۰ به بعد، حکمرانی به تدریج به پارادایم نظری غالب در عرصه دولت و مدیریت عمومی تبدیل شد. این پارادایم نه تنها اصلاحات نهادی و سبک‌های مدیریتی را جهت‌دهی می‌کند، بلکه بر اهمیت نهادینه‌سازی رویه‌ها، رویکردها و ترتیبات نهادی نیز تأکید دارد. فرایند نهادی‌سازی به دولت‌ها این امکان را می‌دهد که هدایت سیاست‌گذاری عمومی را بهبود بخشند و کیفیت ارائه خدمات را ارتقا دهند. با گسترش کاربرد این مفهوم، حکمرانی به حوزه‌های متنوعی چون تنظیم‌گری، مشارکت مدنی، محیط زیست و حکمرانی شرکتی راه یافت و ویژگی‌های موضوعی و مفهومی متمایزی به آن نسبت داده شد. در نتیجه، حکمرانی از یک چارچوب مدیریتی صرف فراتر رفت و به مفهومی کلی، انتزاعی و در عین حال هنجاری تبدیل شد (Peters & Filgueiras. 2022: 302).

از منظر این مقاله، حکمرانی به‌عنوان یک رویکرد نظری - سیاسی مطرح است که نقش دولت در جامعه را در حل منازعات و ایجاد اجماع میان بازیگران کلیدی تعریف می‌کند. به بیان دقیق‌تر، حکمرانی سازوکاری برای مواجهه با مسائل کنش جمعی محسوب می‌شود؛ جایی که دولت‌ها مسئولیت ایجاد هماهنگی در هدایت سیاست‌گذاری، تعیین اولویت‌های مشترک، تضمین پاسخگویی و حفظ انسجام سیاست‌ها را برعهده دارند. این بنیان سیاسی و هنجاری حکمرانی نه تنها تغییرات نهادی در سطوح سیاست‌گذاری و مدیریت عمومی را هدایت می‌کند، بلکه نقش‌های تازه‌ای برای دولت‌ها در تعامل با جامعه پدید می‌آورد. در این چارچوب، حکمرانی به دولت‌ها امکان می‌دهد پیوندهایی متوازن میان حکومت و شهروندان برقرار کنند و از این رهگذر، هم کارآمدی سیاست‌ها و هم مشروعیت نهادی را تقویت نمایند.

حکمرانی مدرن بر پایه شبکه‌ای گسترده از نهادها شکل گرفته است که هدف اصلی آن‌ها ایجاد رویکردی فراگیر در اداره جامعه است. این نهادها شامل «شبکه‌های سازمان‌یافته» (Rhodes. 2007)، «بازارها» (Barzelay. 1992)، «نهادهای بوروکراتیک» (Peters & Pierre. 2016) و «سازمان‌های بین‌المللی» (Stone. 2008) هستند که هر یک در شکل‌دهی به کارکردها و نقش‌های دولت مدرن سهم تعیین‌کننده‌ای دارند. محدود ساختن تحلیل حکمرانی به یک حوزه منفرد به معنای نادیده گرفتن تغییرات نهادی عمیق در مدیریت عمومی و سیاست‌گذاری خواهد بود؛ زیرا پارادایم حکمرانی به مثابه نظامی پیچیده از تصمیم‌گیری، مجموعه‌ای از ذی‌نفعان متنوع و تأثیرات جهانی شدن را در نظر می‌گیرد. در این چارچوب، مدیریت عمومی به بستری برای دموکراتیزه کردن فرایندها تبدیل می‌شود و امکان هم‌افزایی میان دولت، بازار، جامعه مدنی و بازیگران بین‌المللی را فراهم می‌سازد (Bevir. 2010) اصلاحات مبتنی بر این رویکرد، عمدتاً بر کشف و تبیین شیوه‌های نوین اداره امور عمومی متمرکز هستند. این اصلاحات نقش شبکه‌های سیاست‌گذاری و

\Organized networks

\Markets

\Bureaucratic institutions

\International organizations

بازارها را برجسته‌تر می‌سازند، در حالی که تمرکز بر سلسله‌مراتب سنتی به تدریج کاهش می‌یابد و الگوهای افقی و مشارکتی جایگزین آن می‌شوند.

۱-۳- حکمرانی خوب و الزامات سبک‌های نوین مدیریتی

حکمرانی خوب مستلزم پیدایش «سبک‌های مدیریتی جدید» است؛ سبک‌هایی که ماهیتی کثرت‌گرا دارند و در پی ایجاد اجماع میان بازیگران متنوع عمل می‌کنند. در این چارچوب، رهبران سیاسی و نخبگان بوروکراتیک نقش هماهنگ‌کننده را ایفا کرده و حدود و اشکال کنش عمومی را مشخص می‌سازند. افزون بر این، حکمرانی به‌مثابه سازوکاری برای سازمان‌دهی انتظارات شهروندان در خصوص مشارکت در تصمیم‌های جمعی عمل می‌کند؛ امری که نه‌تنها ظرفیت دولت در هدایت فرایندهای حکمرانی را افزایش می‌دهد، بلکه مشروعیت آن را در تدوین قواعد نیز تقویت می‌کند. از دولت انتظار می‌رود علاوه بر تضمین کارآمدی، زمینه ایجاد فهم مشترک و هماهنگی میان بازیگران را برای دستیابی به نتایج مطلوب فراهم آورد (Klijn & Koppenjan, 2004; Peters & Pierre, 2016).

هدف بنیادی حکمرانی ارتقای کیفیت خدمات عمومی و طراحی سیاست‌گذاری‌های مؤثر است. در این رویکرد، «دولت کثرت‌گرا»^۴ محور قرار دارد و تعاملات میان بازیگران سیاسی، اقتصادی و اجتماعی در اولویت تحلیل واقع می‌شود. پیچیدگی و پراکندگی سیاست‌های عمومی و روند ارائه خدمات ایجاب می‌کند که حکمرانی بر پایه ساختار نوینی سامان یابد؛ ساختاری که مبتنی بر مذاکرات مستمر درباره ارزش‌ها، معانی، روایت‌ها، روابط میان سازمان‌ها و زمینه‌های محیط سیاسی باشد. بر اساس این دیدگاه، وجود یک رژیم دموکراتیک نهادی شده با ظرفیت فراگیر برای تأثیرگذاری جامعه بر سیاست‌گذاری‌ها فرض گرفته می‌شود؛ رژیمی که قادر است تهدیدهای ناشی از پوپولیسم را مهار کند. با این حال، تحقیقات نشان می‌دهد که پسرفت دموکراتیک در مدیریت عمومی می‌تواند دینامیک نهادی شدن حکمرانی را مختل سازد و از طریق سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر پوپولیسم یا تمرکززدایی تکنوکراتیک، تهدیدهایی برای کیفیت تصمیم‌گیری و ارائه خدمات عمومی به وجود آورد (Bauer et al. 2021). اگرچه نظریه حکمرانی بر پایه نظام‌های سیاسی کثرت‌گرا و دموکراتیک استوار است، تحقق آن مستلزم توسعه سبک مدیریتی خاصی است که بتواند تصمیم‌گیری‌های سیاست‌گذاری و ارائه خدمات را تا حد امکان از «سیاست‌زدگی»^۵ لاجدا کند. این سبک مدیریتی عموماً بر دفاع فنی از سیاست‌گذاری‌های مبتنی بر شواهد، ارزیابی مستمر و سنجش تأثیرات سیاست‌ها تکیه دارد و در نهایت، ظرفیت دولت را برای هدایت مؤثر و پاسخگویی تقویت می‌نماید. نظریه حکمرانی هشدار می‌دهد که هدایت امور عمومی اگر صرفاً بر تصمیمات تکنوکراتیک استوار باشد، می‌تواند به افزایش سیاست‌زدایی منجر شده و در نتیجه ظرفیت دولت برای حل مسائل ناشی از کنش جمعی

^۴Pluralistic state

^۵Politicization

را تضعیف کند (Mounk. 2018). در این چارچوب، بوروکراسی‌ها - چه در سطح ملی و چه در عرصه جهانی - نقش نمایندگی را برعهده دارند و از طریق تکیه بر تخصص، به مشروعیت بخشی تصمیمات سیاست گذاری کمک می کنند. از این منظر، جداسازی سیاست گذاری از سیاست زدگی، پیش شرط تحقق حکمرانی خوب محسوب می شود؛ زیرا حکمرانی موفق نیازمند درک پیوند میان ماهیت جهانی سیاست گذاری عمومی و چالش های ملی است.

تحلیل سبک های سیاست گذاری نشان می دهد که این سبک ها ممکن است از استانداردهای کلی شکل گیری سیاست گذاری فاصله بگیرند یا در راستای آن ها همگرا شوند؛ فرآیندی که عمیقاً تحت تأثیر شرایط سیاسی و تعارضات اجتماعی قرار دارد (Richardson et al. 1982: 5). در واقع، سبک های سیاست گذاری، لایه ای محوری در نظریه حکمرانی به شمار می روند. با این حال، در سطحی بالاتر، یک لایه سیاسی وجود دارد که امکان درک سبک های مختلف حکمرانی را فراهم می سازد، جایی که مکانیزم های دموکراتیک، پوپولیستی و تکنوکراتیک در کنار یکدیگر همزیست اند و بر جهت گیری کلی سیاست عمومی - یا همان «هدایت قایق»^{۱۶} تأثیر می گذارند. سبک های حکمرانی بسته به شرایط سیاسی، نقش های رهبری و بوروکراتیک و همچنین تعامل آن ها با سلسله مراتب، بازارها و شبکه های اجتماعی، می توانند در طول زمان یا حتی در یک کشور، صورتی متنوع به خود بگیرند. در این مقاله، سبک حکمرانی به عنوان شیوه عمل بازیگران در هدایت سیاست ها و ارائه خدمات عمومی تعریف می شود. تأکید بر این نکته ضروری است که سبک حکمرانی با حالت حکمرانی تفاوت دارد. «حالت حکمرانی»^{۱۷} به مجموعه نهادهایی اشاره می کند که چارچوب کلی اقدامات سیاست گذاران را تعیین می سازند (Howlett. 2009: 74). در مقابل، سبک های حکمرانی بیانگر اقدام دولت در تعریف عملیات اجرایی، فرآیندهای هدایت سیاست ها و الگوهای توزیع قدرت میان بازیگران هستند (Richardson. 2012: 312). در این میان، نقش رهبری سیاسی و نخبگان بوروکراتیک در شکل دهی سبک های حکمرانی در حوزه های مختلف سیاستی، نقشی محوری و تعیین کننده دارد.

سبک های حکمرانی در اغلب موارد در طول زمان از درجه ای از پایداری برخوردارند، هرچند این پایداری به معنای ثبات مطلق نیست و امکان بروز تغییرات و ظهور دینامیک های داخلی متفاوت را نیز فراهم می آورد. در این چارچوب، مفهوم «وابستگی مسیر»^{۱۸} اهمیت ویژه ای دارد. وابستگی مسیر به عنوان «فرآیندی اجتماعی با بازخورد مثبت تعریف می شود که در آن نتایج مراحل اولیه بر پیامدهای بعدی تأثیر می گذارند و با گذر زمان، امکان دستیابی به مسیرهای بدیل دشوارتر می گردد» (Pierson. 2004). تغییرات عمده معمولاً در نقاط حساس رخ می دهند و از طریق مکانیزم هایی همچون انحراف، جابجایی، تبدیل و لایه بندی بروز می یابند. این سازوکارها نشان می دهند که حتی ساختارهای نسبتاً پایدار

^{۱۶}Steering the ship

^{۱۷}Mode of governance

^{۱۸}Path dependence

نیز می‌توانند تحت تأثیر فشارهای محیطی، اجتماعی یا سیاسی دستخوش تحول شوند. دیدگاه‌های جایگزین در مورد وابستگی مسیر پیامدهای مهمی برای مدیریت عمومی دارند. این دیدگاه‌ها بر آن‌اند که وابستگی مسیر می‌تواند به شکل‌گیری الگوهای رفتاری عادت‌شده منجر شود؛ به گونه‌ای که مدیران عمومی اغلب به اتخاذ تصمیماتی غیرتأملی، غیرراهبردی و حتی غیرهوشیارانه گرایش پیدا کنند (Sedgwick & Jensen, 2021: 52). با این حال، حتی در بستر تغییرات ساختاری یا نهادی، تعامل مداوم میان سیاست‌گذاری و سیاست موجب بازتولید ایده‌ها و چارچوب‌های نهادی شکل‌گرفته در طول زمان می‌شود. این فرایند، بستری نهادی فراهم می‌کند که بر اساس آن، الگوهای عملکرد حکمرانی و سبک‌های هدایت سیاست‌گذاری تعریف، بازتعریف و در عین حال محدود می‌شوند. هدف این تحلیل آن است که برنامه‌ای پژوهشی را ترسیم کند که رابطه میان سیاست و سیاست‌گذاری را به‌عنوان مؤلفه‌ای سازنده از عملکرد حکومتی در جامعه مدنظر قرار دهد. بدین ترتیب، بررسی دینامیک‌های سیاسی و سیاست‌گذاری برای درک پیچیدگی حکمرانی، ظرفیت آن در شکل‌دهی مدیریت عمومی و فهم نحوه تعامل این دو در تولید سیاست‌های عمومی، ضرورتی انکارناپذیر خواهد بود.

۲-۳- حکمرانی: واسطه‌ای میان سیاست و سیاست‌گذاری

برای فهم رابطه میان سبک‌های حکمرانی و فرآیند هدایت سیاست‌گذاری، لازم است حکمرانی به‌طور عملیاتی تعریف شود و مکانیسم‌های اصلی آن شناسایی گردند. نظریه حکمرانی بر الگوهای تعامل میان دولت و جامعه تمرکز دارد و هدف آن تحلیل فرآیندهای شکل‌گیری و اجرای سیاست‌گذاری است (Filgueiras & Peters, 2022). در این چارچوب، سه حوزه اصلی تعامل وجود دارد که هر یک نقش تعیین‌کننده‌ای در هدایت سیاست‌گذاری و شکل‌دهی سبک‌های حکمرانی ایفا می‌کنند: «سلسله‌مراتب»، بازارها و شبکه‌ها. هر یک از این حوزه‌ها دارای الگوهای خاصی از تعامل میان دولت و جامعه هستند و همزمان در فرآیند سیاست‌گذاری حضور دارند. این همزیستی و تعامل چندلایه‌ای است که تنوع و تفاوت سبک‌های سیاست‌گذاری را ممکن می‌سازد و چارچوب تحلیلی لازم برای مطالعه حکمرانی را شکل می‌دهد.

جدول ۲. مقایسه سبک‌های حکمرانی و الگوهای تعامل دولت با جامعه

حکمرانی	سبک	ویژگی‌ها و مکانیسم‌ها	تعامل با جامعه
سلسله‌مراتب	بوروکراتیک	روابط فرماندهی و کنترل، مدیریت متمرکز، فرآیندهای اجرای قانون و مقررات، برنامه‌ریزی و بودجه، ایجاد رویه‌ها و نظارت داخلی	تعامل محدود، عمدتاً از طریق دستور و کنترل
بازار	مبتنی بر بخش خصوصی	استفاده از تکنیک‌ها و فرآیندهای استاندارد کسب و کار، قراردادهای رقابت، سیگنال‌دهی قیمت، هم‌افزایی میان بخش عمومی و خصوصی	تعامل مبتنی بر قرارداد و مشارکت، هم‌افزایی میان بخش‌ها
شبکه	شبکه‌ای	هم‌هنگی میان بازیگران اجتماعی، سیستم‌های غیررسمی و ارگانیک، انعطاف‌پذیری، قراردادهای مبتنی بر نتایج، ایجاد دیدگاه مشترک، رعایت اخلاق حرفه‌ای	تعامل همکاری‌جویانه، درگیر کردن بازیگران مختلف، ایجاد اجماع و هم‌افزایی

Source: (Meuleman. 2011).

هر یک از سبک‌های حکمرانی، بسته به نحوه تعامل و تلفیق آن‌ها با دیگر حوزه‌ها، نقش متمایزی در شکل‌دهی سبک‌های سیاست‌گذاری و هدایت فرآیندهای حکمرانی ایفا می‌کنند. سبک‌های حکمرانی - سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها - عمدتاً محدود به بعد سیاست‌گذاری هستند و هسته اصلی فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌ها را تشکیل می‌دهند. نظریه حکمرانی بر تخصص و کارآمدی در سیاست‌گذاری تأکید دارد، به گونه‌ای که بعد سیاست و سیاست‌گذاری اغلب از یکدیگر متمایز می‌شوند، حتی در مواردی که با نهادهای رسمی یا غیررسمی در تعارض قرار گیرند. این تفکیک، فرآیند تصمیم‌گیری را از فشارها و تصادفی‌های سیاسی جدا می‌کند و شکافی میان تصمیم‌گیرندگان سیاسی و عموم مردم ایجاد می‌نماید، که خود نیازمند مکانیزم‌های پاسخگویی و هماهنگی در سطح حکمرانی است.

در روندهای معاصر حکمرانی، تقویت فرآیند تصمیم‌گیری فنی حتی به شکل غیررسمی و از طریق شناسایی تخصص بازیگران مختلف، به یک رویه رایج تبدیل شده است. به بیان دیگر، سبک‌های حکمرانی که عمدتاً به بعد سیاست‌گذاری محدود می‌شوند، اغلب با روند «غیرسیاسی شدن»^۹ همراه هستند. به عبارتی، سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها نسبت به

^۹Depoliticization

فرآیندهای دموکراتیک برخاسته از «حاکمیت مردم» زویکردی مشکوک دارند و در عوض، بر همپوشانی میان ابعاد فنی و سیاسی تأکید می‌ورزند. این تمایل به غیرسیاسی شدن، یکی از ضعف‌های بنیادی نظریه‌های معاصر حکمرانی محسوب می‌شود، زیرا می‌تواند ظرفیت رژیم‌های دموکراتیک در تثبیت و نهادینه‌سازی سیاست‌های عمومی را کاهش دهد. در شرایط پیچیدگی‌ها و چالش‌های جهانی، ایجاد تعادل میان تخصص فنی و سیاست، بنیانی کلیدی برای نظریه حکمرانی به شمار می‌آید. حکمرانی شبکه‌ای در این میان می‌تواند بیشتر به تقویت بعد فنی منجر شود، جایی که بازیگران دارای توان مشارکت سیاسی و تأثیرگذاری بر تدوین سیاست‌گذاری، از پیش توسط دولت‌ها گزینش شده‌اند و ویژگی نمایندگی تخصصی آنان برجسته می‌شود (Mendonça & Cunha. 2014: 81). بدین ترتیب، سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها در مقام سبک‌های حکمرانی، هسته فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست را شکل می‌دهند و به‌طور ضمنی بر وجود یک رژیم دموکراتیک و پلی‌آرکی تکیه دارند. با این حال، همین سبک‌های حکمرانی در لایه سیاست‌گذاری نیز بروز می‌یابند و می‌توانند تنوعی میان سیاست‌های دموکراتیک و تکنوکراتیک پدید آورند. به عبارت دیگر، لایه سیاست‌گذاری - که در آن سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها به‌عنوان سبک‌های حکمرانی عمل می‌کنند - به موازات لایه سیاسی قرار دارد، جایی که سبک‌های حکمرانی در تعامل میان دموکراسی و تکنوکراسی هم‌زیست‌اند.

نظریه حکمرانی فرض می‌کند که «رژیم‌های سیاسی پلی‌آرکی یا چندصدایی»^۱ با نهادینه‌سازی قوی وجود دارند و طراحی نهادی نقش کلیدی در شکل‌دهی حکمرانی دارد (Peters. 2011: 65). با این حال، فرض وجود رژیم دموکراتیک چندصدایی در همه کشورها صادق نیست و در نظام‌های اقتدارگرا یا کشورهای در حال نهادینه‌سازی دموکراسی، معیارهای ارزیابی حکمرانی دشوار می‌شود. در دموکراسی‌های پلورالیستی، حکمرانی می‌تواند نخبگان را به هم متصل کند و سبک‌های سیاست‌گذاری را سازمان‌دهی نماید، اما ارتباط مستقیم میان شمول نخبگان و «اراده مردم» محدود است. از طرف دیگر، پوپولیسم به‌عنوان فرایندی غیررسمی، بعد سیاسی دموکراسی را تهدید می‌کند، ارتباط مستقیم میان سیاستمداران و جامعه را تقویت می‌کند و ممکن است سبک‌های سیاست‌گذاری را از مسیر تخصصی و فنی دور کند.

۳-۳- پوپولیسم و تکنوکراسی به‌عنوان تهدیدی برای حکمرانی

پوپولیسم و تکنوکراسی هر دو به‌عنوان چالش‌های بالقوه برای حکمرانی مطرح هستند، زیرا تمایل دارند فرآیندهای حکمرانی عمومی را غیرسیاسی کنند و توانایی پیوند میان سیاست‌گذاری و سازوکارهای دموکراتیک را کاهش دهند. در این زمینه، پوپولیسم به‌عنوان یک پدیده سیاسی پیچیده می‌تواند تهدید مستقیمی برای سبک‌های حکمرانی ایجاد کند، چرا که با بازگرداندن قدرت و نقش تصمیم‌گیری به مردم، رابطه بین نخبگان و جامعه را تحت فشار قرار می‌دهد و گاه تعادل

^۱Rule of the people

^۲Polyarchy / Pluralistic political regimes

میان تخصص فنی و نمایندگی سیاسی را مختل می‌کند. این روند می‌تواند موجب شود که فرآیندهای سیاست‌گذاری از مسیر تخصصی و عقلانی فاصله گرفته و بر مبنای خواست مستقیم عمومی هدایت شوند، که در برخی موارد کارایی و انسجام ساختاری حکمرانی را تضعیف می‌کند.

۱-۳-۳- پوپولیسم

مطالعه «پوپولیسم» معمولاً بر فرآیندهای انتخاباتی و سیاست حزبی متمرکز است (Erhardt et al. 2021). با این حال، پیامدهای پوپولیسم فراتر از حوزه انتخابات است و تأثیرات قابل توجهی بر حکمرانی و مدیریت عمومی دارد. تحلیل پوپولیسم در فرآیندهای حکمرانی نیازمند توجه به ماهیت دوگانه آن است؛ به این معنا که پوپولیسم هم می‌تواند نقش پاتولوژیک داشته باشد و موجب تضعیف یا تقویت رژیم‌های اقتدارگرا شود، و هم می‌تواند به عنوان محرکی برای توسعه فرآیندهای مدنی مشارکتی و دموکراسی مبتنی بر گفتگو و بحث عمل کند (Peters & Pierre. 2020). این جنبه دوگانه، پیچیدگی تحلیل پوپولیسم در زمینه حکمرانی را افزایش می‌دهد و نشان می‌دهد که اثرات آن بسته به زمینه سیاسی و ساختار نهادی می‌تواند متغیر باشد. با این وجود، پوپولیسم می‌تواند بنیان‌های حکمرانی را به‌ویژه سبک‌هایی که بر بازار، سلسله‌مراتب و شبکه‌ها استوار هستند، به چالش بکشد. این تهدید ناشی از ماهیت مستقیم و احساسی ارتباط پوپولیسم با مردم است که می‌تواند فرآیندهای تصمیم‌گیری تخصصی و فنی را تضعیف کند و انسجام میان سبک‌های سیاست‌گذاری و سازوکارهای نهادی را کاهش دهد.

جدول ۳. چالش‌های پوپولیسم برای سبک‌های مختلف حکمرانی و پیامدهای آن‌ها

سبک حکمرانی	نوع تهدید	ماهیت تهدید	پیامدها و اثرات
سلسله‌مراتب	تمرکز قدرت	تضعیف دینامیک‌های فرماندهی و کنترل و تمرکز تصمیم‌گیری در دست رهبر سیاسی	شکست زنجیره‌های فرماندهی، نقض فرآیندها و ارزش‌های مدیریت عمومی، محدود کردن تصمیم‌گیری فنی
بازار	بی‌اعتمادی و تضعیف سازوکارهای رقابتی	کاهش اعتماد به عملکرد بازارها و مدل‌های کسب‌وکار بخش عمومی	محدود کردن هم‌افزایی بخش عمومی و خصوصی، کاهش کارایی سیاست‌های اقتصادی و همکاری نهادی
شبکه	کاهش مشارکت و هماهنگی	حاشیه‌راندن بازیگران شبکه‌ای و کاهش اعتماد به فرآیندهای همکاری بین‌المللی و سازمان‌های غیررسمی	تضعیف دموکراسی پلورالیستی، کاهش توانایی تصمیم‌گیری جمعی و همکاری نهادی

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین، پوپولیسم معاصر بحران‌ها و چالش‌های جهانی از جمله جهانی‌گرایی، کاهش اعتماد عمومی به دولت‌ها، جریان‌های مهاجرت، پیشرفت‌های فناورانه، فراملی‌گرایی و رفتارهای ضدسازمانی را به عنوان عوامل اصلی بحران‌های اجتماعی و سیاسی برجسته می‌کند و برای مقابله با آن‌ها پاسخ‌های اقتدارگرا ارائه می‌دهد و توجیه می‌کند. این رویکرد، تأثیر قابل توجهی بر ساختارها و فرآیندهای حکمرانی دارد و توانایی نهادها برای اعمال تصمیم‌گیری فنی و همکاری نهادی را محدود می‌سازد.

۲-۳-۳- تکنوکراسی

«تکنوکراسی»^۳ نوعی سازمان قدرت است که مشروعیت خود را بر پایه تخصص و برتری فنی دولت کسب می‌کند و نخبگان بوروکراتیک را شکل می‌دهد که مسئولیت مدیریت و اداره فرآیندهای حکمرانی را بر عهده دارند. همانند پوپولیسم، تکنوکراسی معمولاً از منظر حزب و نظام انتخاباتی تحلیل می‌شود و تصویری پیچیده از تعامل میان بوروکراسی و سیاست ارائه می‌کند (Pastorella, 2016: 954) اگرچه تکنوکراسی می‌تواند دیدگاهی مخالف پوپولیسم داشته باشد، اما در برخی شرایط ممکن است رابطه‌ای مکمل با آن برقرار کند و به شکلی همزیست عمل نماید. مشابه پوپولیسم، تکنوکراسی نیز قدرت خود را تا حدی بر پایه بی‌اعتمادی نسبت به دموکراسی نمایندگی شده بنا می‌کند و بر فرآیندهای فنی و تخصصی تصمیم‌گیری تمرکز می‌ورزد.

تکنوکراسی، برخلاف پوپولیسم، معمولاً در جهت مقابله با غیرسیاسی‌سازی فرآیندهای حکمرانی عمل می‌کند و می‌تواند نقش محوری در رژیم‌های دموکراتیک ایفا کند، به‌ویژه از طریق ایجاد نخبگان فنی که هماهنگی سیاست‌ها را از بالا مدیریت می‌کنند. با این حال، تکنوکراسی می‌تواند با اشکال پوپولیستی نیز همزیستی داشته باشد، چه پوپولیسم دموکراتیک و چه اقتدارگرا باشد. این شکل از حکمرانی ممکن است تعامل‌گرا یا غیرتعامل‌گرا با جامعه باشد و مشروعیت خود را بر پایه تخصص و مهارت فنی توجیه کند. بنابراین، تکنوکراسی نه لزوماً مخالف پوپولیسم است و نه صرفاً مکمل آن، بلکه می‌تواند به‌عنوان نوعی نمایندگی تخصصی در رژیم‌های دموکراتیک و پلورالیستی عمل کند (Caramani, 2017: 57).

در شکل غیرتعامل‌گرا، تکنوکراسی نمایندگی مستقیم جامعه را محدود می‌کند و مشارکت عمومی کاهش می‌یابد؛ در چنین چارچوبی، احزاب سیاسی به‌عنوان بازیگرانی کم‌تجربه در مواجهه با پیچیدگی‌های سیاست‌گذاری چندسطحی عمل می‌کنند و محدودیت‌های قابل توجهی در فرآیندهای تصمیم‌گیری دارند. از سوی دیگر، تکنوکراسی می‌تواند تعامل‌گرا باشد و فرآیند تدوین سیاست‌ها را با مشارکت جامعه یا به واسطه احزاب سیاسی به کارشناسان واگذار کند، چه در زمینه‌های پلورالیستی و رقابت میان نخبگان و چه در محیط‌های ضدسازمانی. در این میان، جوامع معرفتی نقش کلیدی در شکل‌دهی

^۳Technocracy

رفتار تکنوکرات‌ها ایفا می‌کنند. این جوامع با ارائه ایده‌ها، رویکردها و چارچوب‌های تحلیلی نسبت به سیاست‌ها، درک تکنوکرات‌ها از زمینه‌های تغییر و ثبات را هدایت می‌کنند و دانش اثرگذار بر حوزه سیاست‌گذاری را مشخص می‌سازند. همچنین، جوامع معرفتی شیوه‌های یادگیری و سازمان‌دهی را تعیین می‌کنند که رفتار تکنوکرات‌ها را شکل می‌دهد و بر تصمیم‌گیری فنی و هماهنگی نهادی تأثیرگذار است (Sabatier & Jenkins-Smith, 1999).

جوامع معرفتی می‌توانند رفتار تعامل‌گرای تکنوکرات‌ها با جامعه را هدایت کنند یا با محدود کردن تعامل، فرآیندهای تکنوکراتیک را به‌صورت عایق‌بندی‌شده حفظ کنند. در این چارچوب، نظریه حکمرانی نیاز دارد که ابعاد سیاست و سیاست‌گذاری را به هم پیوند دهد تا سبک‌های مختلف حکمرانی - چه در رژیم‌های دموکراتیک پلورالیستی و چه در زمینه‌های پوپولیستی - با شکل‌های تکنوکراتیک مرتبط شوند و امکان تحلیل دقیق‌تر چگونگی تعامل بین نخبگان فنی، مردم و ساختارهای نهادی فراهم گردد. شکل زیر، چگونگی پیوند مفهومی حکمرانی با سیاست و سیاست‌گذاری را نشان می‌دهد.

براساس ساختار ارائه‌شده در شکل فوق، در بعد رژیم سیاسی، جایگزین‌هایی برای پلورالیسم و پوپولیسم قابل بررسی هستند، با این تفاوت که پوپولیسم می‌تواند در چارچوب سبک‌های دموکراتیک یا اقتدارگرا ظهور کند و ماهیت متفاوتی از تأثیرگذاری بر سیاست‌ها داشته باشد. در بعد تکنوکراسی، نقش سیاسی بوروکراسی مورد تحلیل قرار می‌گیرد و مشخص می‌شود که بوروکراسی می‌تواند سبک فرماندهی عمودی و غیرتعامل‌گرا با جامعه یا سبک تعامل‌گرای با جامعه را اتخاذ کند. به این ترتیب، پلورالیسم، پوپولیسم و تکنوکراسی به‌عنوان عناصر بنیادین سبک‌های حکمرانی شناخته می‌شوند. سبک‌های حکمرانی در واقع ترکیبی از این سه عنصر در سیاست هستند و همزیستی سلسله‌مراتب، بازارها و شبکه‌ها را در

فرآیند سیاست‌گذاری منعکس می‌کنند، به گونه‌ای که نشان‌دهنده تعامل میان نخبگان، تخصص فنی و اراده مردم در چارچوب نهادی است.

۴- حکمرانی خوب و توسعه پایدار در منطقه غرب آسیا

در دهه‌های اخیر، کیفیت حکمرانی به یکی از محورهای اصلی در ادبیات سیاست‌گذاری و توسعه تبدیل شده است؛ موضوعی که نه تنها در سطح ملی بلکه در ابعاد منطقه‌ای و بین‌المللی تأثیرات گسترده‌ای دارد. حکمرانی دیگر صرفاً به معنای اداره دولت یا مدیریت منابع نیست، بلکه به سازوکارهایی اشاره دارد که رفاه شهروندان، مشارکت فراگیر، پاسخگویی نهادی و رعایت حقوق بشر را تضمین می‌کند. از این منظر، حکمرانی خوب باید فراتر از ساختارهای رسمی سیاسی عمل کند و در تعامل با جامعه مدنی، نهادهای اقتصادی و اجتماعی و بخش خصوصی به ارتقای توسعه کمک نماید. این نوع حکمرانی مستلزم کارآمدی در ارائه خدمات عمومی، ایجاد فرصت‌های برابر اقتصادی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر و تضمین شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری است.

در منطقه غرب آسیا، اهمیت حکمرانی دوچندان است. جمعیت جوان، تنوع فرهنگی و مذهبی، و چالش‌های ساختاری مانند بی‌ثباتی سیاسی و نابرابری اجتماعی، ضرورت سیاست‌گذاری مبتنی بر حکمرانی خوب را پررنگ‌تر کرده است. شهروندان این منطقه - اعم از زنان و مردان - انتظار دارند دولت‌ها نقش فعالی در تضمین دسترسی برابر به آموزش، خدمات بهداشتی، اشتغال و مشارکت اجتماعی ایفا کنند. همان‌طور که گزارش توسعه جهانی بانک جهانی (۲۰۰۳) تأکید می‌کند، حکمرانی در این منطقه صرفاً یک موضوع سیاسی نیست، بلکه بنیانی برای توسعه پایدار محسوب می‌شود (World Bank, 2003). به بیان این گزارش، حکمرانی زمانی «خوب» تلقی می‌شود که قدرت سیاسی در خدمت منافع عمومی اعمال گردد، حقوق و نیازهای همه گروه‌های اجتماعی بدون تبعیض مورد توجه قرار گیرد، و سازوکارهای مؤثری برای پاسخگویی و نظارت عمومی بر عملکرد مقامات دولتی وجود داشته باشد.

۴-۱- ارزش‌های بنیادین حکمرانی خوب در غرب آسیا

از منظر نظری، حکمرانی خوب در غرب آسیا بر دو ارزش اساسی «فراگیری»^{۲۴} و «پاسخگویی»^{۲۵} استوار است. فراگیری به معنای فراهم کردن زمینه مشارکت برابر برای تمامی گروه‌های اجتماعی - اعم از زنان و مردان، اقشار برخوردار و کم‌درآمد، و نیز ساکنان مناطق شهری و روستایی - در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌ها است. پاسخگویی نیز به توانایی شهروندان در مطالبه‌گری و الزام نهادهای حاکمیتی به پاسخگویی در قبال تصمیمات و عملکردشان اشاره دارد. فقدان این دو ارزش، مشروعیت سیاست‌های عمومی را تضعیف می‌کند و به کاهش ظرفیت دولت‌ها در مدیریت بحران‌های

^{۲۴}Inclusiveness

^{۲۵}Accountability

اجتماعی، اقتصادی و حتی امنیتی منجر می‌شود. از همین‌رو، تقویت سازوکارهای مشارکت و شفافیت می‌تواند ضامن کارآمدی و پایداری حکمرانی در سطح ملی و منطقه‌ای باشد.

در این میان، پیوند میان حکمرانی خوب و توانمندسازی زنان اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. زنان در بسیاری از کشورهای غرب آسیا همچنان با محدودیت‌های نهادی، اجتماعی و فرهنگی مواجه‌اند. حکمرانی فراگیر می‌تواند با رفع تبعیض‌های ساختاری، ایجاد فرصت‌های برابر برای مشارکت و ارتقای نقش آنان در عرصه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، به توسعه پایدار کمک کند. بر این اساس، تحلیل سیاست‌های عمومی در این منطقه باید حساسیت جنسیتی داشته باشد و نشان دهد که چگونه سبک‌های مختلف حکمرانی - از جمله الگوهای سلسله‌مراتبی دولت‌محور، سازوکارهای بازارمحور و شبکه‌های مشارکتی - می‌توانند در کنار تقویت دموکراسی و کارآمدی تکنوکراتیک، زمینه ارتقای جایگاه زنان را فراهم آورند.

منطقه غرب آسیا واجد تنوع چشمگیری در الگوهای حکومتی است؛ از پادشاهی‌های مطلق مانند عربستان سعودی، تا پادشاهی‌های مشروطه در بحرین و اردن، و نظام‌های پارلمانی و جمهوری‌های سکولار همچون لبنان و ترکیه. این تنوع سیاسی، به‌طور مستقیم بر کیفیت حکمرانی و نحوه شکل‌گیری سیاست‌های عمومی اثرگذار است و از جمله در حوزه توانمندسازی زنان نمود بارزی دارد. جمعیت منطقه حدود ۲۸۴ میلیون نفر برآورد می‌شود که نزدیک به نیمی از آن را زنان تشکیل می‌دهند (United Nations Population Division, 2025). از این‌رو، هرگونه ارزیابی از حکمرانی خوب در غرب آسیا ناگزیر باید به مسئله فراگیری جنسیتی و میزان مشارکت زنان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و ساختارهای حکومتی توجه کند. حضور مؤثر زنان و سطح پاسخگویی دولت‌ها نسبت به نیازهای آنان، نه تنها شاخصی کلیدی برای حکمرانی خوب است، بلکه عاملی تعیین‌کننده در پایداری توسعه اجتماعی و اقتصادی نیز محسوب می‌شود. افزایش جمعیت جوان و رشد آگاهی اجتماعی در دو دهه اخیر، حساسیت شهروندان منطقه - اعم از زنان و مردان - نسبت به حقوق و جایگاهشان را به‌طور چشمگیری افزایش داده است. مقایسه شرایط داخلی با استانداردهای جهانی سبب شده است که مطالباتی همچون برابری جنسیتی، شفافیت و پاسخگویی بیشتر در دستور کار جامعه و نهادهای مدنی قرار گیرد. تحقق نیافتن این ارزش‌ها می‌تواند روند توسعه سیاسی، اقتصادی و انسانی غرب آسیا را با محدودیت‌های جدی مواجه سازد.

این آگاهی اجتماعی در میان زنان به‌ویژه برجسته‌تر است و در قالب افزایش نرخ مشارکت در انتخابات، حضور گسترده‌تر در آموزش عالی و ورود تدریجی به بازار کار نمود یافته است؛ امری که در گذشته به‌طور کامل در اختیار اراده دولت‌ها قرار داشت. با این حال، طی سال‌های اخیر بسیاری از دولت‌های منطقه در واکنش به فشارهای اجتماعی و الزامات توسعه‌ای، سیاست‌هایی را در سه حوزه اصلی دنبال کرده‌اند:

- سیاست‌های نهادی: افزایش سطح نمایندگی زنان در پارلمان‌ها، شوراهای محلی و مناصب دولتی.

- سیاست‌های اجتماعی: بهبود دسترسی به آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و حمایت‌های اجتماعی.
- سیاست‌های اقتصادی: گسترش فرصت‌های شغلی، اصلاح قوانین کار و ارتقای حضور زنان در بازار رسمی.

این تحولات اگرچه در کشورها به صورت ناهمگون و تدریجی رخ داده است، اما نشان می‌دهد که موضوع حکمرانی خوب و توانمندسازی زنان به یکی از محورهای اصلی سیاست‌گذاری در غرب آسیا تبدیل شده است. بدین ترتیب، می‌توان نتیجه گرفت که حکمرانی خوب در غرب آسیا زمانی معنا و تحقق می‌یابد که دولت‌ها صرفاً به کارآمدی اداری و پاسخگویی نهادی اکتفا نکنند، بلکه با ایجاد بسترهای لازم برای مشارکت برابر زنان و مردان، مسیر توسعه را به گونه‌ای فراگیر و پایدار پیش ببرند. در این چارچوب، میزان فراگیری سیاسی، سطح نمایندگی زنان، شفافیت نهادی و احترام به آزادی‌های مدنی از جمله شاخص‌های کلیدی برای ارزیابی کیفیت حکمرانی در این منطقه محسوب می‌شوند. جدول زیر برخی از این شاخص‌ها را به همراه نمونه‌های منطقه‌ای مرور می‌کند.

جدول ۴. شاخص‌های کلیدی حکمرانی خوب در غرب آسیا و نمونه‌های منطقه‌ای

شاخص	توضیح و تحلیل	نمونه‌های منطقه‌ای
شاخص‌های سیاسی	این شاخص میزان مشارکت همه گروه‌های جامعه (زن و مرد، شهری و روستایی، غنی و فقیر) در فرآیند حکمرانی را ارزیابی می‌کند. حکمرانی خوب مستلزم ایجاد بسترهای نهادی برای حضور گسترده شهروندان و کاهش تبعیض است. نوع رژیم سیاسی تأثیر مستقیم بر میزان فراگیری دارد.	عربستان سعودی: پادشاهی مطلق با مشارکت محدود؛ اصلاحات تدریجی از سال ۲۰۱۵ برای افزایش کارآمدی و حضور شهروندان آغاز شده است. اردن و بحرین: پادشاهی مشروطه با امکان مشارکت مدنی محدود. ترکیه و لبنان: نظام پارلمانی سکولار با مشارکت نسبی گسترده، اما محدودیت‌هایی در عمل وجود دارد.
نمایندگی و مشارکت زنان	زنان به دلیل کلیشه‌های جنسیتی و محدودیت‌های قانونی و فرهنگی، در بسیاری از کشورهای غرب آسیا با موانع قابل توجه در نمایندگی سیاسی مواجه‌اند. حتی با افزایش نرخ تحصیلات عالی، مشارکت واقعی در تصمیم‌گیری‌های سیاسی کمتر تحقق یافته است.	عربستان سعودی: از ۲۰۱۵ حق رأی و نامزدی؛ برنامه «قیادیات» برای توانمندسازی زنان؛ حضور زنان در شورای مشورتی ۲۰ درصد و در شوراهای شهری ۱,۲ درصد. لبنان: مشارکت سیاسی زنان بیشتر از عربستان، اما سهم پارلمانی کمتر از ۱۰ درصد. ایران: حضور زنان در مجلس کمتر از ۶ درصد؛ در شوراهای محلی سهم بیشتری دارند؛ برنامه‌های حمایتی یا سهمیه محدود.

<p>ترکیه: دسترسی به آموذزمان و بازنگری قضایی تضمین شده؛ نهاد تحقیقات جرایم مالی (۱۹۹۷) فعال است؛ با این حال تمرکز قدرت پس از ۲۰۱۶ بر پویایی پاسخگویی تأثیر گذاشته است.</p> <p>ایران: قوانین اساسی و نهادهایی مانند دیوان محاسبات و قوانین ۱۳۸۷ برای مقابله با فساد پیش‌بینی شده‌اند.</p> <p>لبنان: فساد گسترده در نهادهای سیاسی و بانکی باعث اعتراضات اجتماعی شده است.</p>	<p>پاسخگویی به معنای امکان نظارت شهروندان بر مقامات و الزام آن‌ها به رعایت قانون و شفافیت است. وجود نهادهای مستقل، قوانین ضد فساد و شفافیت عملکرد دولت از شاخص‌های اصلی است.</p>	<p>پاسخگویی</p>
<p>ترکیه: قانون اساسی آزادی بیان و تجمع را تضمین می‌کند، اما پس از کودتای ۲۰۱۶ بیش از ۴۰۰ هزار وب‌سایت مسدود و روزنامه‌ها بسته شد.</p> <p>ایران: آزادی تجمع محدود است؛ رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی تحت نظارت هستند.</p> <p>کشورهای خلیج فارس: رسانه‌ها و سازمان‌های مدنی تحت کنترل شدید هستند و فعالیت مستقل محدود است.</p>	<p>آزادی بیان و تجمع، شاخصی بنیادین برای امکان طرح مطالبات، نقد دولت و فعالیت مدنی است. در منطقه، این آزادی‌ها محدود و تحت کنترل نهادهای قرار دارند؛ زنان و فعالان مدنی بیشترین فشار را تجربه می‌کنند.</p>	<p>آزادی بیان و تجمع</p>

منبع: یافته‌های پژوهش

۲-۴- توانمندسازی زنان در غرب آسیا: شاخص‌های مشارکت، آموزش و وضعیت اجتماعی

توانمندسازی زنان در غرب آسیا را می‌توان از طریق شاخص‌های متنوعی مانند مشارکت سیاسی و محلی، دسترسی به آموزش و خدمات اجتماعی و همچنین جایگاه آنان در نهاد خانواده بررسی کرد.

۲-۴-۱- **تمرکززدایی و مشارکت زنان در حکمرانی:** تمرکززدایی به معنای انتقال قدرت از نهادهای مرکزی به شوراهای محلی است تا امکان مشارکت مستقیم شهروندان در فرآیند تصمیم‌گیری فراهم شود. میونگسوک لی (۲۰۰۳) تأکید می‌کند که حکمرانی خوب زمانی تحقق می‌یابد که جریان قدرت هم از بالا به پایین و هم از پایین به بالا برقرار باشد (Lee, 2003).

- **عربستان سعودی:** زنان از سال ۲۰۱۵ حق رأی و نامزدی در انتخابات شهرداری را به دست آوردند، اما سهم آنان در شوراهای شهری همچنان حدود ۱ درصد باقی مانده است.

- **ایران:** بر اساس اصل ۱۰۰ قانون اساسی، شوراهای محلی جایگاهی قانونی دارند. در انتخابات سال ۱۳۹۶، حدود ۶ درصد از نامزدها زن بودند و ۴۳ درصد از آنان به‌عنوان رئیس شوراهای شهری و روستایی انتخاب شدند.

- **تورکیه:** مدیریت محلی از سال ۱۹۴۵ وارد نظام حکمرانی شد. در انتخابات شهرداری سال ۲۰۱۹، نمایندگی زنان در سطح محلی ۷ درصد بود.
- **۲-۲-۴- شاخص‌های اجتماعی و آموزشی:** وضعیت اجتماعی و آموزشی زنان در بسیاری از کشورهای منطقه همچنان تحت تأثیر ساختارهای مردسالارانه و محدودیت‌های نهادی قرار دارد.
- **آموزش:** ایران یکی از بالاترین نرخ‌های سواد زنان در منطقه را داراست (۸۰٫۸ درصد در سال ۱۴۰۰) (World Economic Forum. 2021). در دوره اصلاحات (۱۳۷۶-۱۳۸۴) نرخ سواد زنان به حدود ۹۶ درصد رسید و زنان نیمی از جمعیت دانشجویی کشور را تشکیل دادند.
- **تبعیض اجتماعی:** با وجود پیشرفت‌های آموزشی، زنان در بسیاری از جوامع غرب آسیا همچنان در حوزه‌های تحصیل، ازدواج، مراقبت‌های بهداشتی و غیره با اشکال مختلف تبعیض مواجه‌اند.
- **۳-۲-۴- خدمات بهداشتی و سلامت زنان:** نظام‌های بهداشتی در اغلب کشورهای غرب آسیا متمرکز بوده و توسط وزارتخانه‌های مرکزی اداره می‌شوند. با این حال، تفاوت‌های جنسیتی در شاخص‌هایی همچون مرگ‌ومیر مادران و نوزادان، امید به زندگی و دسترسی به خدمات درمانی همچنان مشاهده می‌شود.
- **تورکیه:** در سال ۲۰۱۹ امید به زندگی زنان ۸۱٫۳ سال و مردان ۷۵٫۹ سال گزارش شد. نرخ مرگ‌ومیر مادران ۱۳٫۱ در هر ۱۰۰٫۰۰۰ تولد و نرخ مرگ نوزادان ۹ در هزار تولد زنده بوده است (Turkish Statistical Institute. 2020).
- **عربستان سعودی:** بر اساس قانون اساسی، دولت موظف به ارائه خدمات سلامت جسمی و روانی است. سیاست‌های ملی در سال‌های اخیر دسترسی گسترده‌تری به خدمات بهداشتی فراهم کرده است، هرچند شکاف‌های جنسیتی در برخی شاخص‌ها همچنان وجود دارد.
- **۴-۲-۴- زنان، خانواده و خشونت خانگی:** در بسیاری از کشورهای غرب آسیا، ساختارهای پدرسالارانه همچنان بر روابط خانوادگی حاکم است و زنان در حوزه‌هایی چون ازدواج، طلاق و حضانت فرزندان با محدودیت‌های حقوقی مواجه‌اند.
- **ایران و عربستان سعودی:** حداقل سن ازدواج در ایران ۱۳ سال برای دختران و ۱۵ سال برای پسران تعیین شده است، در حالی که در عربستان این سن برای هر دو جنس ۱۸ سال است (Human Rights Watch. 2016).

- **تورکیه:** در سطح قوانین، حقوق خانوادگی برابر تعریف شده است، اما چالش‌های اجتماعی همچنان پابرجاست. آمارها نشان می‌دهد ۳۸ درصد زنان حداقل یک بار خشونت فیزیکی یا جنسی را تجربه کرده‌اند و نرخ کلی خشونت خانگی به حدود ۷۵ درصد می‌رسد (Asharq Al-Awsat, 2019).

۴-۲-۵- **شاخص‌های اقتصادی و اشتغال زنان:** مشارکت اقتصادی زنان یکی از مؤلفه‌های کلیدی توانمندسازی آنان محسوب می‌شود. با این حال، نرخ مشارکت زنان در کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا معمولاً کمتر از ۳۵ درصد است.

- **تورکیه:** نرخ اشتغال زنان از ۲۸,۷ درصد در سال ۲۰۱۹ به ۳۸,۵ درصد در ۲۰۲۱ افزایش یافت (World Bank, 2021).

- **عربستان سعودی:** در چارچوب اصلاحات اخیر، نرخ مشارکت زنان از ۲۲ درصد در سال ۲۰۱۶ به ۳۲,۶ درصد در ۲۰۲۱ رسید (General Authority for Statistics, 2021). چهره‌هایی مانند «دریا یانیک» و «پرنسس ریما بنت بندر آل سعود» از نمونه‌های موفق نقش‌آفرینی زنان در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی هستند.

- **ایران:** حدود ۶۰ درصد زنان در بخش غیررسمی اقتصاد فعالیت دارند که شامل کشاورزی، خدمات، صنعت و صنایع دستی است (Moghadam, 2009). در این میان، زنان سهمی قابل توجه (حدود ۷۵ درصد) در صنعت فرش دارند.

نتیجه‌گیری

گونه‌شناسی سبک‌های حکمرانی نشان می‌دهد که سیاست‌گذاری عمومی و سبک‌های مختلف حکمرانی، شامل سلسله‌مراتب بوروکراتیک، مکانیزم‌های بازار و شبکه‌های مشارکتی، در تعامل پیچیده و چندلایه‌ای با ساختار سیاسی و نهادی دولت‌ها عمل می‌کنند. این تعامل مستقیم، تأثیر بسزایی بر کیفیت حکمرانی و توانمندسازی زنان دارد و نشان می‌دهد که سبک حکمرانی نمی‌تواند به طور مستقل از بستر سیاسی و نخبگانی تحلیل شود. پویایی‌های سیاسی، نقش نخبگان و بوروکراسی‌ها، و همگرایی میان سیاست و سیاست‌گذاری تعیین‌کننده نحوه تدوین، اجرای و ارزیابی سیاست‌ها هستند. رابطه میان سیاست و سیاست‌گذاری، یک‌جانبه و خطی نیست؛ بلکه در لایه‌های مختلف همزیستی دارند و با هم ارتباطی درهم‌تنیده و متقابل ایجاد می‌کنند. مطالعه موردی در کشورهای غرب آسیا، به ویژه ایران، ترکیه و عربستان سعودی، نشان می‌دهد که توانمندسازی زنان مستلزم اقدامات عملی چندبعدی است؛ از جمله تمرکززدایی از قدرت، توسعه دولت الکترونیک، ارتقای نمایندگی سیاسی و مشارکت زنان، و گسترش شمول اجتماعی. با وجود پیشرفت‌های نسبی در

حوزه‌هایی مانند آموزش و دسترسی به خدمات عمومی، محدودیت‌های ساختاری همچنان پابرجا هستند و به ویژه در زمینه مشارکت سیاسی زنان و رفع تبعیض نهادی، نیازمند مداخله و اصلاح سیاست‌های هدفمند هستند. به طور کلی، حکمرانی خوب و توانمندسازی زنان دو مؤلفه به هم پیوسته و تقویت کننده یکدیگرند که تحقق همزمان آن‌ها می‌تواند بنیان توسعه پایدار، عدالت اجتماعی و انسجام نهادی در منطقه غرب آسیا را فراهم کند. دستیابی به این اهداف نیازمند تقویت شفافیت، پاسخگویی، مشارکت فراگیر و شمول اجتماعی در فرآیندهای سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌هاست، به گونه‌ای که حقوق تمامی شهروندان، به ویژه گروه‌های آسیب‌پذیر، رعایت شود و توسعه‌ای همه‌جانبه و پایدار شکل گیرد. علاوه بر این، ایجاد نهادهای پاسخگو، ظرفیت‌سازی نخبگان فنی و حمایت از مشارکت فعال زنان می‌تواند زمینه‌ساز تحول نهادی و کاهش نابرابری‌های جنسیتی باشد، امری که برای پایداری اجتماعی و اقتصادی در بلندمدت حیاتی است.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله حامی مالی ندارد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، نشر و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش شونده، سوء رفتار و غیره می‌شوند، به طور کامل رعایت شده است.

تعهد کپی رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Asharq Al-Awsat. (2019, November 26). *Turkey: Over 300 women victims of domestic violence in 2019*. <https://english.aawsat.com/home/article/2008761/turkey-over-300-women-victims-domestic-violence-2019>
- Barzelay, M. (1992). *Breaking through the bureaucracy. A new vision for managing in government*. Oxford University Press.

- Bauer, M., Peters, B. G., Pierre, J., Yesilkagit, K., & Becker, S. (2021). *Introduction: Populists, democratic backsliding, and public administration*. Cambridge University Press.
- Bevir, M. (2010). *Democratic governance*. Princeton University Press.
- Birkland, T. A. (2011). *An Introduction to the Policy Process: Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making* (3rd ed.). New York, NY: Routledge.
- Breay, C., & Harrison, J. (2014). *Magna Carta: An Introduction*. British Library. Retrieved February 12, 2022, from <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction>
- Caramani, D. (2017). Will vs. reason: The populist and technocratic forms of political representation and their critique to party government. *American Political Science Review*, 111(1), 54–67.
- Dye, T. R. (2013). *Understanding Public Policy* (14th ed.). Pearson.
- Encyclopædia Britannica. (2025). *Public administration – Governance, Bureaucracy, Reforms*. Retrieved August 22, 2025, from <https://www.britannica.com/topic/public-administration/History>
- Erhardt, J., Wamsler, S., & Freitag, M. (2021). National identity between democracy and autocracy: A comparative analysis of 24 countries. *European Political Science Review*, 13(1), 59–76.
- General Authority for Statistics. (2021). *Labor market statistics Q1 2021*. https://www.stats.gov.sa/sites/default/files/LM_Q1%202021%20%28Press%20release_EN%29_0.pdf
- Howlett, M. (2009). Governance modes, policy regimes and operational plans: A multilevel nested model of policy instrument choice and policy design. *Policy Sciences*, 42, 73–89.
- Human Rights Watch. (2016). *Women and Saudi Arabia's male guardianship system*. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/saudiarabia0716web.pdf
- Klijn, E. H., & Koppenjan, J. (2004). *Managing uncertainties in networks: public private controversies*. Routledge.
- Leder, S. (2016). Linking Women's Empowerment and their Resilience. CGIAR Research Program on Water, Land and Ecosystems, International Water Management Institute. Retrieved August 6, 2020, from <https://hdl.handle.net/10568/72489>

- Lynn, L. E., Heinrich, C. J., & Hill, C. J. (2000). Studying governance and public management: Challenges and prospects. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 10(2), 233–262.
- Mendoncxa, R. F., & Cunha, E. S. M. (2014). Can the claim to foster broad participation hinder deliberation? *Critical Policy Studies*, 8(1), 78–100.
- Meuleman, L. (2011). Metagoverning governance styles. Broad ening the public manager's action perspective. Interactive policy making, metagovernance, and democracy (pp. 95–104). ECPR Press.
- Moghadam, F. (2009). *Undercounting women's work in Iran*. Iranian Studies, 42(1), 147–168. <https://doi.org/10.1080/00210860902776507>.
- Moshirzadeh, H. (2016). *Transformation in international relations theories*. Tehran: SAMT. [in Persian]
- Mounk, Y. (2018). *The people vs. Democracy. Why our freedom is in danger and how to save it*. Harvard University Press.
- Mousavi, M. (2021). Ways of empowering women in the Islamic society. In International Conference on Governance, Ethics, and Spirituality: Readiness for the Rising of the Great Savior (Imam Mahdi, may God hasten his reappearance) by Following the Lifestyle. [in Persian]
- Ostrom, E. (2005). *Understanding institutional diversity*. Princeton University Press.
- Pastorella, G. (2016). Technocratic governments in Europe: Getting the critique right. *Political Studies*, 64(4), 948–965.
- Peters, B. G. (2011). Governance as political theory. *Critical Policy Studies*, 5(1), 63–72.
- Peters, B. G., & Filgueiras, F. (2022). Introduction: Looking for governance: Latin America Governance Reforms and challenges. *International Journal of Public Administration*, 45, 299–307.
- Peters, B. G., & Pierre, J. (2016). *Comparative governance. Rediscovering the functional dimension of governing*. Cambridge University Press.
- Pierson, P. (2004). *Politics in time. History, institutions, and social analysis*. Princeton University Press.
- Rhodes, R. A. W. (2007). Understanding governance: Ten years on. *Organization Studies*, 28(8), 1243–1264.

- Richardson, J. J. (2012). *New governance or old governance? A policy style perspective*. In D. Levi-Faur (Ed.), *The Oxford handbook of governance* (pp. 311–324).
- Richardson, J. J., Gustafson, G., & Jordan, G. (1982). *The concept of policy style*. In J. J. Richardson (Ed.), *Policy styles in Western Europe* (pp. 1–14). Allen & Unwin.
- Sabatier, P. A., & Jenkins-Smith, H. C. (1999). *The advocacy coalition framework: An assessment*. In P. A. Sabatier (Ed.), *Theories of the policy process*.
- Salarzahi, H., Imani, A., & Salehi, M. (2021). *Examining the desirable role of good urban governance in achieving sustainable urban development*. In *Proceedings of the 4th International and 5th National Conference on Civil Engineering, Architecture, Art, and Design*. [in Persian]
- Sedgwick, D., & Jensen, L. S. (2021). Path dependence and the roots of interorganizational relationship challenges. *Perspectives on Public Management and Governance*, 4(1), 47–62.
- Stone, D. (2008). Global public policy, transnational policy communities, and their networks. *Policy Studies Journal*, 36(1), 19–38.
- Turkish Statistical Institute (TÜİK). (2020). *Youth with statistics 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=IstatistiklerleGenclik-2020-37242>
- United Nations Population Division. (2025). *Population of Western Asia (2025)*. Worldometer. <https://www.worldometers.info/world-population/western-asia-population/>
- World Bank. (1989). *From Crisis to Sustainable Growth: A Long-Term Perspective Study*. Retrieved August 22, 2025, from <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/498241468742846138/from-crisis-to-sustainable-growth-sub-saharan-africa-a-long-term-perspective-study>
- World Bank. (1992). *Governance and Development*. Washington, D.C.: World Bank. Retrieved August 22, 2025, from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/134211468913916075/pdf/Governance-and-development-a-progress-report-for-the-LAC-Region.pdf>
- World Bank. (2003). *Better governance for development in the Middle East and North Africa: Enhancing inclusiveness and accountability*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15077>

World Bank. (2021). *Labor force participation rate, female (% of female population ages 15+) - Iran, Islamic Rep.*
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.FE.NE.ZS?locations=IR>

World Economic Forum (2021). *Global gender gap report 2021.*
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf